

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pöli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 14. septembra 1859.

Opomin gospodarjem.

Že več tednov se sliši, da sëm ter tjè po Kranjskem neka huda bolezen konje napada, za katero jih je več že tudi poginilo. Tù in tam smo slišali to bolezen „novo bolezen“ imenovati.

Treba se nam tedaj zdí, da besedico govorimo o tej bolezni in gospodarjem povemo, kaj je ta bolezen, odkod izvira, in kako se je ravnati pri nji. Povemo jim pa tudi, da ni nova bolezen, ampak že stara in dobro znana.

Ta bolezen je nekako tišavki podobna, toda še huja je, in včasih živino hitro končá; včasih pa terpi tudi več dní in konji jo prestojijo. Po svoji notranji lastnosti je vrančni bolezen ali metljajem ali čermu (Anthrax, Milzbrand) popolnoma enaka, le da se tista črna in kakor šmir gosta kri valí k možganom; bolni konj postane vès top, pijan, in se skor nič ne zavé; včasih mu nenagloma glava oteče, huda vročnica ga tare, hitra in težka sapa žene itd. Včasih se spustijo tudi bule po životu. Pred kakimi 3 ali 4 leti je bila ta bolezen posebno na Dolenskem dosti huda.

Vzrok te bolezni je najbolj letošnja huda vročina, ktera je gnala kri zlo v možgane, zato je zraven te bolezni tudi dosti kónj za navadno tišavko bolnih bilo in poginilo. — Zakaj da si pa izbira posebno le konje in ne napada tudi goved in druge živine, je težko popolnoma za gotovo povedati. To je pa res, ako so se konji v taki vročini presilili v delu, — ako so stali v soparnih, vročih štalah, in niso potrebne hladne vode dobivali, so mogli zboleti.

Kaj je storiti, da se ta bolezen odverne? Varovati jih je treba vsega tega, kar smo ravno rekli, da je bolezen krivo, — verh tega naj se bolni konj samotež kam postavi v hladen kraj, da drugi konji ne nalezejo bolezni od njega.

Berž pa ko konj za to boleznijo zbolí, naj se mu puša obilo, enkrat, pa tudi dvakrat, če je treba, — po životu naj se polije z merzlo vodo, potem pa s slamo dobro dergne in obriše in s kocom odene; — na glavo naj se mu priveže lahka ruta in ta noč in dan neprenehoma z merzlo vodo moči, da se konju možgane hladijo; — notri naj se mu dá solitarja 1 lot v poliču vode, 4krat na dan, ali pa bljuvne soli (Brechweinstein) 1 kvintelje z 2 lotoma dvojne soli (Doppelsalz) v poliču vode, 3krat na dan. Če mu ni moč kaj notri dati, in konj rad pije, naj se mu napravi poseben škof vode in v to vodo dene 4 lote solitarja, da te vode vsake pol ure več požirkov popije. Košenilov salmijakovec je tudi kaj dober, kakor smo ga v „Novicah“ že priporočali in se unidan vnovič prepričali pri konju najvišjega vojaškega gospoda, ki zdaj v Ljubljani stanuje, in čigar konj je tudi za to boleznijo hudo zbolel, pa se hitro ozdravil.

Sicer naj stoji bolen konj na hladnem.

Če je v kaki štali kak konj za to boleznijo poginil, jo je treba kaj čisto očediti povsod, pa tudi njegovo opravo (kšir in vse drugo), da se kužnina zatara, brez ktere ta bolezen ni.

Letošnje bčele in letošnja sterd.

Že lani so si pridne bčelice le malokje zimske hrane (živeža) dovelj nabrali mogle, zakaj skozi celo poletje ni ne enkrat padla medena rosa, in tudi ajda jim lani ni dala, česar so potrebovale. Za tega voljo so skerbni in umni bčelarji večidel svoje bčelice že v jeseni oskerbeli z nekoličnošnim satovjem, da so se preživiti mogle pozimi.

Ker je zadnja zima po novem letu kaj topla in mehka bila, so jih bčelarji mogli prezgodaj pod milo nebo spustiti in jih s prihranjenim medom (sterdjó) živiti.

Al z medom pitane bčelice so prezgodaj obilen zarod napravile, in vso zalogo medú povžile; prišel je potem letošnji nemili majnik z merzlim in viharnim vremenom, kateri je zaperl bčele v panjove, da niso mogle ven si živeža iskat, še manj pa medú čez svojo potrebo nabirat. Medú za živež bčelicam ni bilo pozneje nikjer in tudi za drag dnar ne dobiti. Kaj družega je sledilo iz tega, kakor to, da je večina bčel glada (lakote) konec vzela in da so bčelarji vsi klaverni in žalostni postopali okoli svojih praznih bčelnjakov.

Ker je po tem takem čez letošnjo spomlad veliko manj kot druge leta polnih panjev ostalo, in ker so ob letošnjem ajdovem cvetju le poslednji trije dnevi preteklega mesca velikega serpana *) bčelam ugodni bili, po tem pa je nastopila spet ojstra sapa (burja), in se nabiranje medú zdaj že svojemu koncu bliža, ne smemo od letošnje letine zastran medú več pričakovati, kakor da bo še manj kot srednja letina.

Opomniti pa moram, da mesca malega in velikega serpana nabrani med, ker sta obá ta mesca suha in vroča bila, bo veliko veliko bolji memo takega, ki se pridela v mokrem poletju. Letošnji med ima veliko več sladčice v sebi, je tečniši in se bo dolgo ohraniti dal.

Letošnji med se bo v lončenih in dobro pocinjenih piskrih na hladnem kraji več let ohraniti dal, ako ga le obvarujemo mravelj in družega merčesa, ki ga rad zalezuje, in od časa do časa posnemamo to, kar se ga v gorkem vremenu na verhu staja, da se kisati ne začne. Kdor bo tako pridno ravnal, bo imel tečnega in zdravega medú za živež bčelam dovelj.

Ne bom se motil, ako rečem, da javalne bomo dobili prihodnje leto, pa morebiti tudi več let ne, tako dobrega medú kakor bo letošnji, ker večletna skušnja uči, da malokdaj je dve leti ali več let zaporedoma dobra medena letina.

Iz Čermošnic na Dolenskem 3. septembra 1859.

J. Jonke.

Deset naukov tistim, ki se hočejo s konjsko rejo pečati.

Pervi nauk. Kdor se hoče z rejo kónj pečati, mora posebno veselje do nje imeti; brez tega ne bo nič.

Kmetijstvo ne more biti brez živine. Tù in tam so po-

*) Iz Gorenskega smo slišali, da so ondi bčele letos dosti dobre. Vred.

skusili sicer brez živine kmetovati, al spodletelo jim je. Za kmetijstvo pa je le goveja živina potrebna. Nihče se ni težil, da so tudi konji potrebni in da brez njih se ne more kmetovati. Saj je dosti krajev, kjer pridno kmetujejo, pa kónj nimajo. Zato naj opusti konjsko rejo, kdor nima posebnega veselja do nje.

Drugi nauk. Kdor hoče konjsko rejo z dobičkom ravnati, mora potrebno vednost imeti.

Goveja živina se dá izrejevati brez posebne vednosti; če ni kdo prav zabít, se zná z njo pečati; če tudi napačno ravná, mu krava vendar tele stori, in tele dá saj — telečjo pečenko (prato). Konjska pečenka pa bi bila vselej draga pečenka, če tudi bi konjsko meso jedli.

Tretji nauk. Kdor se hoče s konjsko rejo pečati, mora imeti dobre kobile za pleme in dobre kobile ne sme za noben dnar prodati.

Če je kobila dobra, bo tudi manj dober žebec še precej dobro žebe naredil; če pa je kobila slaba, bo tudi dober žebec ob dobro ime prišel. Al da z drugimi besedami ravno to povemo: na kobili je pri konjski reji še več ležeče kakor na žebcu, al pa saj ravno toliko. Kdor tega ne verjame, naj pomisli le to, da mula (Maulthier), ki je hči kobile in pa osla, je vse druga in veliko več vredna žival kakor mezeg (Maulesel), kteremu je oslica mati, žebec pa oče.

Četrti nauk. Kdor hoče konjsko rejo s pridom opravljati, mora za svojo kobilo pripravnega žebca izvoliti.

Če imaš dobro kobilo, poiši si lepega in kobili pripravnega žebca, to je, kobila in žebec naj sta si po postavi podobna; če ne, boš dobil v žebetu polútana, ki ni ne mati ne oče, ampak le nerodna mešanca.

Peti nauk. Kdor se s konjsko rejo pečá, si mora prizadevati, da je kobila vsako leto breja.

Jalova kobila prizadene gospodarju tolikšno škodo kakor jalova krava. Da je kobila vsako leto gotovo breja, je treba, da jo, če je zdrava in terdna, 9., 10. ali 11. dan po žebetu, gospodar pelje k žebcu. Skušnja je poterdila, da 9., 10. ali 11. dan so najgotoviši dnevi za ubrejenje. Mlade ali pa take kobile, ki so pred jalove bile, pelji k žebcu berž po tem, ko so se najbolj pojale. V tem času so, kakor so natanjčne zdravniške preiskave učile, spolovila kobile najbolj pripravne za sprejem rodovitnega semena. Vselej je pa prav, kobilo še enkrat in tolikrat k žebcu peljati, dokler ne mara več za-nj. To je gotovo znamenje, da je kobila breja.

Šesti nauk. Kdor se s konjsko rejo pečá, naj nikar ne misli, da bo že jutri bogat; konjska reja je med vsemi rejami z dobičkom naj bolj počasna.

Ni skor mogoče kaj gotovega povedati, koliko konjska reja nése. Sploh se more reči, da konjorejec ne dela v zgubo, dobička pa tudi veliko nima. Skušnja uči, da za toliko, za kolikor se konj kupi, se tudi izrediti more. Dobiček konjske reje po tem takem v tem obstoji, da mladi konj gospodarju, tako rekoč, počasi v roko raste. Kdor si hoče konja kupiti na sejmu ali kak drugač, mora naenkrat dosti dnarja v roko vzeti; kdor pa si ga sam izredí, le malo po malem stroškov za-nj ima; čez vse to gospodar, ki si je sam konja izredil, saj vé, kaj si je izredil in kaj ima.

Sedmi nauk. Kdor se s konjsko rejo pečá, mora biti stanoviten v svojem početju.

Dobro je, da gospodar počasi začne in le z eno kobilo, in scásoma še le na debelo konjsko rejo prične. Kdor se je prehitel z več kobilami, zapazi marsikaj napčnega in nerodnega, kar mu ni pri žebetih po volji, in kar ne more več odverniti. Kdor pa počasi postopa, odverne marsikaj lahko.

Osmi nauk. Kdor konjsko rejo prične, si mora oskerbeti potrebno pripravo.

Žebeta v hlevu privezovati kakor teleta, je napačno. Gospodar tak si izredí sicer živino konjske podobe, pa

dobra za rabo ni. Konj mora dobre noge imeti, dobre noge pa dobí le, če se prosto sprehajati more. Pašnik ali pa okol sta tedaj potrebne pripravi.

Deveti nauk. Kdor hoče konje rediti, ne sme skop biti s klajo.

Moč in velikost konja tiči — v ovsenem žakli.

Deseti nauk. Kdor se hoče s pridom s konjsko rejo pečati, mora z žbetom ravnati kakor se žbetu spodobi, s konjem pa po konjsko.

Žebeta, dasiravno so velike in močne, so vendarle žebeta, pa ne še konji. Kdor ne more pričakati časa, da je žebe za delo, — kdor z žbeti že v drugem letu orje in z njimi vozi, — kdor jih s težkimi podkovami okuje, da se prav dolgo na kopitih ne obhodijo, — kdor jim težke komate na vrat devlje, in še sicer nerodno ravná z njimi, ne bo nikoli imel dobrih kónj. Marsikteri konj, ki je imel vse lastnosti dobrega konja, je po prezgodnji vpregi se že v tretjem ali četrtem letu popolnoma pokvečil.

Gospodarske skušnje.

(Če so svinje tako požrešne, da po vsi sili hočejo svoje mlade požreti), ne pomaga včasih nič, če se mladim prasatom tudi prvi prezgodnji ojstri zobčiki izderejo, da bi svinji ne bodli sescov; tudi svinjam slanine (špeha) dati, ne pomaga vselej, da bi se z njim nasitile in mlade svoje pri miru pustile; ravno tako svinjo okoli gobca, mlade pa po celem životu z žganjem ali olom (pivom) umiti, ne ubrani vselej presilne požrešnosti. Neki drug pomoček pa po Walkenhorstovih skušnjah pomaga vselej gotovo, in ta je, da se takim svinjam dá v maslicu mleka 5 granov bljuvne soli (Brechweinstein) in pa 20 granov bljuvne korenine ali ipekakuanhe. Dvakrat v eni uri se jim dá takega bljuvne mleka piti. Namesto bljuvne soli in ipekakuanhe je tudi čmerika dobra, 5 granov.

Kmetijske novice.

* Drenaža tudi za mokre cerkve. Dan današnji so začeli na Francozkem tudi drenažiti mokri svet, na katerem cerkve stojijo. Pervo tako poskušnjo so naredili s cerkvijo Cires-le-melle v departementu Oise, ktera je zavolj prevelike mokrote zlo nezdrava bila; drenaža ji je popolnoma pregnala vlago. Po tem izgledu drenažijo zdaj na Francozkem več takih prevlažnih cerkev.

Zdravilska skušnja.

(Če ôsa ali bčela človeka ali živino piči), ni boljšega pomočka kot je kuhinska sol z enmalo vode pomočena in na rano položena. Tudi takrat, ko je človek s pijačo kako ôso požerl in ga je ona v gerlo pičila, bolečine berž jenjajo, ako večkrat vode popije, v kateri je bilo dovolj kuhinske soli raztopljene.

Za gospodinje kaj.

* Če kupujete platno in bi rade vedile, ali je pa tudi res čisto platno ali pomešano z pavolo, kupite si za en groš v apoteki ali kje drugod borovega olja (Kiefernadelöl) in vlite ga na kosček tiste robe, ki jo kupiti hočete. Če je samo platno, se bo skozi celi kosček čez in čez lepo skozi vidilo; ako je pa platno primešana pavola, se bojo pavolnate niti tako očitno vidile in razločile od platnenih, da se lahko štejejo.

Cesarska postava

zavolj poškodovanja ob cestah zasajenih dreves.

Na vprašanje, ki je vredništvu „Novic“ došlo iz G —: ali je ktera kaznen (štrafenga) na poškodovanje